

ROLNICY WOBEC RYZYKA I POTRZEBY UBEZPIECZEŃ – OPINIE I POSTAWY

Piotr Sulewski

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie

Kierownik: prof. dr hab. Henryk Runowski

Słowa kluczowe: ryzyko w gospodarstwie rolnym, percepcja ryzyka, gospodarstwo rolne i rolnicy, ubezpieczenia rolne

Key words: risk in farms, risk perception, farm and farmers, agricultural insurance

S y n o p s i s. W pracy przedstawiono opinie rolników na temat stosowanych obecnie i rozważanych na przyszłość metod ograniczania ryzyka ze szczególnym uwzględnieniem ubezpieczeń rolniczych. Z przeprowadzonych badań wynika, iż niewielki odsetek rolników korzysta z ubezpieczeń rolnych, chociaż znaczna część badanych deklaruje zmiany w tym zakresie.

WSTĘP

Rolnictwo należy do form aktywności gospodarczej szczególnie narażonych na działanie różnorodnych czynników ryzyka. Wśród podstawowych rodzajów ryzyka, z jakimi stykają się rolnicy należy wymienić ryzyko majątkowe (związane z możliwymi stratami w majątku), ryzyko produkcyjne (odnoszące się do możliwych strat w wytwarzanej produkcji), rynkowe (związane z niestabilnością cen), osobowe (związane z sytuacjami zagrażającymi zdrowiu i życiu osób zatrudnionych w gospodarstwie), finansowe (związane z niekorzystnymi zmianami czynników makroekonomicznych, jak stopy procentowe czy kursy wymiany walut) oraz instytucjonalne (związane z kształtem i możliwymi zmianami polityki rolnej) [Hardaker i in. 2004, Majewski i in. 2008]. Z punktu widzenia produkcyjnej i dochodowej funkcji gospodarstwa rolnego podstawowym problemem w obecnej rzeczywistości gospodarczej wydaje się ryzyko produkcyjne oraz rynkowe (cenowe). Te dwie kategorie najsilniej przekładają się na ryzyko niskich dochodów (ryzyko dochodowe) i bezpieczeństwo ekonomicznej trwałości gospodarstwa.

Rolnicy mogą zajmować różne postawy wobec ryzyka. Jedną z powszechniejszych jest awersja do ryzyka [Lien i in. 2005], która w skrajnych przypadkach może sprowadzać się do wycofywania się ze wszystkich obszarów aktywności, w których ryzyko występuje. W rolnictwie (podobnie jak i w innych dziedzinach aktywności gospodarczej) praktycznie nie istnieją działalności pozbawione ryzyka, stąd awersja może przejawiać się jedynie w częściowym unikaniu ryzyka, co jednak prowadzi do ograniczenia działalności gospodarstwa [Klimkowski 2002]. Wobec faktu, że całkowite jego wyeliminowanie jest niemożliwe, rolni-

kom jak i innym osobom prowadzącym działalność gospodarczą, jako alternatywa do przyjęcia ryzyka (pogodzenia się z koniecznością pokrywania ewentualnych strat wynikłych z zaistnienia szkody we własnym zakresie) pozostaje wybór odpowiednich metod jego ograniczania. Można je ująć w trzy podstawowe grupy [Sangowski 1998]:

- kontrola ryzyka obejmuje działania mające na celu obniżenie częstotliwości szkód oraz zmniejszenie wartości strat przez nie powodowanych, metodę tą uznaje się za niedostępną dla pojedynczego gospodarstwa,
- transfer ryzyka to metoda polegająca na przeniesieniu ryzyka na inny podmiot przez zastosowanie określonych mechanizmów prawnych,
- dystrybucja ryzyka polega na podzieleniu skutków finansowych realizacji danego ryzyka na grupę, co jest możliwe w organizacjach grupujących większą liczbę gospodarstw.

W obrębie wymienionych metod można wyróżnić różne instrumenty zarządzania ryzykiem, jednak jak wynika z dotychczasowych obserwacji zakres ich stosowania przez polskich rolników jest bardzo ograniczony [Kłoczko-Gajewska, Sulewski 2008, 2009, Sulewski 2008; Śmiglak 2007]. Zdaniem ekspertów z zakresu ubezpieczeń i zarządzania gospodarstwami rolnymi [Guba, Majewski 2008], spośród strategii zarządzania ryzykiem dostępnych rolnikom największe znaczenie ma dywersyfikacja źródeł dochodów, inwestycje redukujące ryzyko produkcyjne, działanie w grupach marketingowych i poprawa efektywności gospodarowania. Tymczasem do najczęściej stosowanych w Polsce można zaliczyć dywersyfikację produkcji rolniczej czy unikanie niektórych działalności podnoszących ryzyko. Metody te należy jednak zaklasyfikować do biernych sposobów ograniczania ryzyka. Stosowanie aktywnych metod zarządzania ryzykiem jak podpisywanie kontraktów produkcyjnych czy marketingowych należy do rzadkości. Nadal niewielki pozostaje zakres stosowania ubezpieczeń rolniczych, co jednak prawdopodobnie ulegnie zmianie w najbliższym czasie w związku z wejściem w życie ustawy zobowiązującej rolników do ubezpieczenia produkcji rolniczej. Praktycznie nie istnieje w Polsce rynek kontraktów terminowych, jak też nie funkcjonują popularne w niektórych krajach fundusze ubezpieczeń wzajemnych.

CEL PRACY I METODYKA

Głównym celem pracy jest próba identyfikacji poglądów i postaw rolników wobec potrzeby stosowania aktywnych metod ograniczania ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem ubezpieczeń rolniczych, które zgodnie z przepisami prawa, od lipca 2009 r. powinny być stosowane przez wszystkich rolników. Badania przeprowadzono w kwietniu i maju 2009 roku, a zebrane informacje faktograficzne dotyczyły zasłouchi w roku 2008. Badaniami objęto 197 gospodarstw z terenu województwa podlaskiego. Doboru dokonano w sposób warstwowo-losowy, tak by objęta badaniami zbiorowosc odzwierciedlała w przyblizeniu strukture gospo-

Tabela 1. Wybrane informacje z zakresu charakterystyki badanej zbiorowosci gospodarstw

Rozklad gospodarstw wg grup obszarowych			
<10 ha	10-20	20-50	>50
22%	30%	38%	10%
Rozklad gospodarstw wg wieku respondenta			
< 30	30-45	45-65	
27%	64%	9%	
Udzial gospodarstw z bydlem mlecznym			41%
Udzial gospodarstw z trzoda			19%
Udzial gospodarstw bez zwierzat			21%

Źródło: badania własne.

darstw towarowych w województwie (względem grup obszarowych i kierunków produkcji)¹. Wybrane informacje o badanej zbiorowości zamieszczono w tabeli 1.

Informacje zebrano w trakcie wywiadu kierowanego z zastosowaniem kwestionariusza. Kwestionariusz składał się z części opisowej, pozwalającej ustalić podstawowe parametry produkcyjne i ekonomiczne gospodarstwa oraz pytań o poglądy na temat metod ograniczania ryzyka, jak też pytań dotyczących doświadczeń rolników z różnymi sytuacjami kryzysowymi. W opracowaniu wykorzystano metody analizy tabelarycznej i podstawowe statystyki opisowe.

WYNIKI

Przeprowadzone badania wykazały, że znaczna część rolników w ostatnich 5 latach zetknęła się z sytuacjami kryzysowymi, wpływającymi w istotny sposób na funkcjonowanie i wyniki finansowe gospodarstw. Blisko połowa badanych (49%) przyznała, że poniosła przynajmniej raz w analizowanym okresie znaczne straty w uprawach zbóż, a ponad 50% wskazało na istotne zmniejszenie plonów roślin pastewnych (co wobec dominującego w objętych badaniami regionie mlecznego kierunku produkcji należy uznać za szczególnie niekorzystne). Krytycznym pod tym względem w ostatnim pięcioleciu okazał się zdaniem rolników rok 2006. Według ich opinii 93% przypadków strat w zbożach i 95% strat w roślinach pastewnych wystąpiło właśnie w tym roku. Zarówno w zbożach, jak i roślinach pastewnych przeciętny poziom strat określony został przez rolników na około 25%, przy czym minimalnie było to 10%, a maksymalnie 60% w zależności od rodzaju użytku rolnego (tab. 2). Jako główną (praktycznie jedyną) przyczynę² zaistniałej sytuacji rolnicy wskazali suszę. Podobne wyniki uzyskano w innym badaniu, z którego również wynikało, że podstawowy powód strat w plonach w Polsce stanowi właśnie ten czynnik [Palinkas, Szekały 2008]. Uzyskane informacje przedstawione przez rolników korespondują w pewnym stopniu z danymi Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej, które wskazują na wystąpienie strat suszowych na 46% areалу użytków rolnych województwa podlaskiego [Marciniak 2007].

Tabela 2. Zakres strat w produkcji roślinnej

Rodzaj uprawy	Udział rolników, którzy ponieśli straty w ostatnich pięciu latach [%]	Wielkość straty [%]			Rok straty [% przypadków z ostatnich 5 lat]			Susza jako główny powód strat [% przypadków]
		średnia	minimum	maksimum	2006	2007	2008	
Zboża	49	26	10	50	93	6	1	98
Pastewne	53	25	10	60	95	5	0	100

Źródło: badania własne.

¹ Warstwy stanowiły w tym przypadku grupy obszarowe gospodarstw oraz grupy wg kierunku produkcji. Na podstawie danych statystycznych, informacji ARiMR o liczbie rolników korzystających z płatności bezpośrednich oraz własnych ocen eksperckich przyjęto, że struktura próby badawczej ze względu na grupy obszarowe powinna kształtować się następująco: gospodarstwa o powierzchni do 10 ha – 20-25%; gospodarstwa o powierzchni między 10 a 20 ha – około 30-40%; gospodarstwa o powierzchni między 20 a 50 ha – około 30-40%, gospodarstwa większe niż 50 ha – około 10%. W analogiczny sposób ustalono, iż udział gospodarstw z bydłem mlecznym w próbie powinien kształtować się na poziomie około 40%, a udział gospodarstw z trzodą powinien wynosić około 20%.

² Pytanie o przyczynę strat miało charakter otwarty.

Nie można jednak wykluczyć, że przynajmniej część poniesionych strat została spowodowana nie tylko zjawiskiem suszy, ale także w pewnym stopniu niepoprawnymi praktykami agrotechnicznymi, co w niekorzystnych warunkach klimatycznych może wzmacniać straty wynikające z niekorzystnego przebiegu pogody.

O występowaniu ryzyka produkcyjnego świadczą nie tylko straty w plonach, ale również zmiany w jakości głównych produktów. W badanej zbiorowości na problemy takie wskazywali rolnicy z gospodarstw zajmujących się produkcją mleka. Kłopoty z jego jakością przynajmniej raz w ostatnich 5 latach miała blisko 1/3 wszystkich gospodarstw mlecznych. Przeciętnie sytuacja taka wystąpiła 2,6 raza. Jako główne przyczyny zaistniałych problemów rolnicy wskazali choroby wymion u krów (55% wszystkich przypadków), błędy w żywieniu zwierząt (43% wszystkich przypadków) oraz wadliwie działający sprzęt udojowy (2%). Wszystkie z wymienionych czynników wskazują, w pewnym stopniu, na niedoskonałość stosowanych praktyk rolniczych w zakresie chowu bydła. Można przypuszczać, że znaczną część problemów dałoby się ograniczyć przez odpowiednie działania profilaktyczne (higiena doju, doradztwo w zakresie żywienia zwierząt itd.).

Dotychczasowe doświadczenia jednoznacznie wskazują, na potrzebę stosowania aktywnych metod ograniczania ryzyka w gospodarstwach rolnych. Jedną z nich są ubezpieczenia upraw i zwierząt. W badanej zbiorowości w roku 2008 z ubezpieczeń upraw roślinnych korzystało zaledwie nieco ponad 3% badanych, a powierzchnia objęta ubezpieczeniem kształtowała się na poziomie 2% (wg szacunkowych danych średnio w kraju ubezpieczenia upraw zawierało dotychczas około 3-4% gospodarstw [Zdrojewski 2006]. Żaden z rolników w badanej zbiorowości nie ubezpieczał zwierząt gospodarskich. Zdecydowanie odmiennie prezentowały się natomiast plany rolników w zakresie ubezpieczenia upraw w 2009 roku. Z przedstawionych deklaracji wynika, że około 40% badanych zamierzało wykupić w tym roku polisy ubezpieczeniowe. Związane jest to z wymogami znowelizowanej w 2008 roku ustawy *o ubezpieczeniu upraw rolnych i zwierząt gospodarskich* [Dz. U. 2008.150.1249, z późn. zm.], zgodnie z którą do końca czerwca 2009 r. rolnicy powinni ubezpieczyć co najmniej 50% upraw. Również z danych przedstawionych 15 czerwca 2009 roku przez Powszechny Zakład Ubezpieczeń (głównego partnera rządu w realizacji ustawy *o ubezpieczeniach upraw i zwierząt*, posiadającego 80% udział w rynku ubezpieczeń rolnych) wynika znaczący wzrost zainteresowania ubezpieczeniem upraw. Firma ta odnotowała prawie trzykrotny wzrost liczby polis wykupionych w 2009 w stosunku do roku poprzedniego [Gazeta Ubezpieczeniowa 2009]. Można oczekiwać, że w 2009 roku odnotowano znaczny wzrost liczby gospodarstw korzystających z ubezpieczeń upraw rolnych z dopłatami z budżetu państwa. Otwartym pozostaje natomiast pytanie o zakres ochrony. Chcąc spełnić jedynie obowiązek ustawowy rolnik może wykupić najtańszą polisę, np. od gradobicia. Wpływ takiego ubezpieczenia na rzeczywiste zmniejszenie ryzyka prowadzonej działalności będzie jednak znikomy, gdyż pozostałe czynniki (susza, powódź, przymrozki i skutki złego przezimowania) pozostaną nadal nieubezpieczone. W kontekście przeprowadzonych badań szczególnie istotnym wydaje się czynnik suszy, który stanowi główny powód strat plonów zarówno w analizowanej zbiorowości, jak również w znacznej części innych regionów kraju. Zgodnie z przepisami ustawy rolnik może skorzystać z dofinansowania składki ubezpieczeniowej z budżetu państwa w sytuacji, gdy nie przekroczy ona 6% sumy ubezpieczenia, tymczasem jak wynika z informacji Jaworskiego [2008] koszt ubezpieczenia od suszy to niejednokrotnie ponad 10% sumy ubezpieczenia. W praktyce oznacza to, że skutki suszy mogą zostać

ubezpieczone jedynie na zasadach komercyjnych³. Mając na uwadze, że 60% badanych rolników jako powód braku polisy podała względy finansowe (tab. 3) (brak środków lub zbyt wysoka cena polisy) można przypuszczać, iż znaczna część osób, które zadeklarowały wykupienie polisy zrobi to jedynie w zakresie niezbędnym do wywiązania się z nałożonego obowiązku prawnego.

Na niechęć części ankietowanych do ubezpieczeń może wskazywać również ich ocena faktu wprowadzenia obowiązku ubezpieczania upraw i zwierząt. Przeciętnie, w skali od 1 do 10, badani rolnicy ocenili potrzebę istnienia tego instrumentu na 5,3 (tab. 4). Warto jednak zauważyć, iż jedynie 27% badanych wystawiło obowiązkowym ubezpieczeniom ocenę wyższą niż 5, którą można utożsamiać z raczej pozytywnym stosunkiem do omawianej kwestii. Nieco lepiej ocenione zostały ubezpieczenia jako takie, czyli bez formalnego obowiązku ich stosowania (przeciętna ocena 5,6, 43% badanych wystawiających ocenę powyżej 5). Najwyżej, jako metodę mogącą ograniczać ryzyko oceniono zmiany w organizacji gospodarstw i technologii produkcji. Średnia ocena w tym przypadku to 6,0, a odsetek rolników, oceniających na wyżej niż 5 to 66%. Duże znaczenie możliwościom redukcji ryzyka (rynkowego i cenowego) badani rolnicy przypisali także lepszej organizacji zakupu i sprzedaży, chociaż żaden z nich nie należał do grupy producenckiej czy marketingowej. Zdecydowanie mniejszy wpływ na ograniczenie tego typu ryzyka w opinii ankietowanych mają natomiast umo-

Tabela 3. Powody braku polis ubezpieczenia roślin uprawnych i zwierząt deklarowane przez badanych rolników

Powody braku ubezpieczenia*	% odpowiedzi
Względy ekonomiczne (brak środków, wysoka cena)	60
Nie ma potrzeby jeśli jest nieobowiązkowe	33
Brak wiedzy, że należy ubezpieczać	5
Brak wyraźnych korzyści z ubezpieczenia	3

*pytanie miało charakter otwarty

Źródło: badania własne.

Tabela 4. Ocena przydatności wybranych sposobów redukcji ryzyka produkcyjnego i cenowego przez badanych rolników

Sposób zmniejszenia ryzyka	Średnia ocena w skali od 1 do 10 (1 – zbędne, 10 – bardzo przydatne)	% rolników wystawiających ocenę	
		większą niż 5	mniejszą niż 5
Ubezpieczenia obowiązkowe roślin i zwierząt	5,3	27	21
Dobrowolne ubezpieczenia roślin i zwierząt	5,6	43	13
Zmiany w organizacji i technologii	6,0	66	15
Lepsza organizacja zakupu i sprzedaży (np. działanie w grupie producenckiej)	5,7	54	21
Podpisywanie umów kontraktacyjnych	5,1	34	31

Źródło: badania własne.

³ Z przeprowadzonych rozmów z rolnikami, którzy wykupili w 2009 roku polisy wynika, iż koszt ubezpieczenia 1 ha kukurydzy od ryzyka gradobicia i powodzi to ok. 40 zł z czego połowę stanowi dofinansowanie z budżetu, koszt ubezpieczenia od suszy i przymrozków wyniósł natomiast około 200 zł i było to oferowane na zasadach w pełni komercyjnych. Podobne możliwości (powódź i gradobicie z dopłatami, pozostałe ryzyka komercyjnie) oferowano rolnikom w zakresie ubezpieczenia zbóż, przy czym stawki były w tym przypadku niższe o około 40-50%.

wy kontraktacyjne. Przekonanie to wynika z faktu braku gwarancji ceny w podpisywanych przez rolników umowach z odbiorcami.

Wśród zmian organizacyjnych, które mogą zmniejszać ryzyko produkcyjne, badani rolnicy wskazywali przede wszystkim kwestie związane z regulacją stosunków wodnych w glebie⁴ (tab. 5). Dla prawie 60% ankietowanych zmianą, która ograniczyłaby ryzyko byłoby wprowadzenie nawadniania lub melioracji. Na drugim miejscu (15% badanych rolników) pod względem najczęściej wskazywanych znalazły się stwierdzenia wskazujące na zasadność zmiany praktyk rolniczych w zakresie stosowanego materiału siewnego (wykorzystanie materiału kwalifikowanego lub zmiana uprawianych odmian roślin na odporniejsze). Rolnicy posiadający zwierzęta gospodarskie sposobów ograniczenia ryzyka produkcyjnego upatrywali między innymi w poprawie stanu urządzeń udojowych. Udział takich osób w odniesieniu do całej zbiorowości kształtował się na poziomie 9%, ale biorąc pod uwagę tylko grupę gospodarstw mlecznych (których ta kwestia dotyczy) odsetek ten wynosił już 20%. Wśród zmian mogących wpływać na zmniejszenie poziomu ryzyka badani rolnicy wymieniali również modernizację maszyn i budynków inwentarskich, lepsze technologie żywienia, a także zmiany w sposobach organizacji pracy.

Tabela 5. Zmiany w organizacji gospodarstw mogące ograniczać ryzyko produkcyjne w opinii badanych rolników

Rodzaj zmian organizacyjnych*	% odpowiedzi
Wprowadzenie nawadniania lub melioracji	58
Zmiana praktyki w zakresie materiału siewnego (kwalifikowany, lepsze, odporniejsze odmiany)	15
Modernizacja lub wymiana urządzeń udojowych	9 (21)**
Modernizacja budynków lub maszyn	3
Inne (lepsze pasze i technologie żywienia, organizacja pracy, plodozmian).	4

* pytanie miało charakter otwarty, ** w grupie gospodarstw mlecznych Źródło: badania własne.

Jednym z nowocześniejszych instrumentów zarządzania ryzykiem w rolnictwie, a nie stosowanym w Polsce, są fundusze ubezpieczeń wzajemnych. W trakcie wywiadów z rolnikami przedstawiono im podstawowe zasady funkcjonowania takich funduszy⁵, a następnie poproszono o ocenę tego instrumentu zarządzania ryzykiem w skali od 1 do 10 (gdzie 1 oznaczało odpowiedź całkowicie zbędny, a 10 – bardzo potrzebny). Przeciętnie przydatność tego narzędzia oceniono względnie nisko (średnia ocena to 4,0, co stanowiło ocenę znacznie gorszą, niż w przypadku instrumentów ograniczania ryzyka omówionych wyżej) (tab. 6). Zaledwie 12% ankietowanych oceniło potencjalną przydatność funduszu ubezpieczeń wzajemnych na wyżej niż 5, a ponad 60% poniżej 5, co można utożsamiać z opinią wyraźnie negatywną. Mając do wyboru tradycyjne ubezpieczenie i możliwość przystąpienia do funduszu 98% badanych stwierdziło jednoznacznie, że wybrałoby tę pierwszą formę, argumentując to przede wszystkim jej znajomością i powszechnością występowania. Pod-

⁴ Pytanie miało charakter otwarty.

⁵ Rolnicy otrzymali informację następującej treści: Fundusze ubezpieczeń wzajemnych są nowoczesnym narzędziem zarządzania ryzykiem w rolnictwie. Właścicielami takich funduszy są sami rolnicy. Ze składek systematycznie płaconych przez rolników gromadzony jest fundusz stanowiący zabezpieczenie na wypadek klęski poniesionej przez członków funduszu. W przypadku poniesienia straty przez członka funduszu jest ona częściowo lub w pełni refundowana z dotychczasowych pieniędzy. Jeśli zgromadzone środki są zbyt małe możliwa jest dodatkowa zbiórka wśród uczestników tej organizacji lub dofinansowanie funduszu z budżetu państwa.

Tabela 6. Opinie rolników o funduszu ubezpieczeń wzajemnych

Wyszczególnienie	Wynik
Średnia ocena przydatności funduszu ubezpieczeń wzajemnych w skali 1-10 (1 – całkowicie zbędny, 10 – bardzo potrzebny)	4,0
% rolników wystawiających ocenę poniżej 5 (w skali 1-10)	60
% rolników wystawiających ocenę powyżej 5 (w skali 1-10)	12
% rolników deklarujących potencjalną chęć uczestnictwa w funduszu	8

Źródło: badania własne.

stawowym argumentem przeciwko ewentualnej partycypacji w funduszu ubezpieczeń wzajemnych była jego nieznajomość i brak jakichkolwiek doświadczeń w jego stosowaniu. W badanej zbiorowości gospodarstw jedynie około 8% rolników wyraziło zainteresowanie ewentualnym uczestnictwem w takim funduszu. Mając na uwadze, iż dla zdecydowanej większości z nich był to pierwszy kontakt z tym pojęciem należy ten fakt ocenić dość pozytywnie. Prawdopodobnie bliższe przedstawienie zagadnień związanych z tematem funduszu ubezpieczeń wzajemnych i dokładniejsze poznanie korzyści wynikających z uczestnictwa w tej formie ubezpieczenia mogłoby spowodować znaczący wzrost zainteresowania. Z drugiej strony znaczące obawy co do możliwości zastosowania tego narzędzia w polskim rolnictwie budzi powszechny brak chęci rolników do różnych form zespołowego działania (w analizowanej zbiorowości jedyną formą współdziałania była przynależność do spółdzielni mleczarskich).

PODSUMOWANIE

Z przeprowadzonych badań wynika, iż sytuacje kryzysowe związane z ryzykiem produkcyjnym są w polskim rolnictwie zjawiskiem powszechnym. Głównym jego czynnikiem, przynajmniej w sferze uświadamianej przez rolników pozostaje susza i jej następstwa w przypadku działalności roślinnych oraz choroby zwierząt w przypadku działalności zwierzęcych. Pomimo licznych strat płodów rolnych tylko nieliczni rolnicy wykorzystywali w prowadzonej działalności ubezpieczenia upraw. Głównym powodem takiej sytuacji były zbyt wysokie, w przekonaniu rolników, ceny polis ubezpieczeniowych. Sytuację miała zmienić wprowadzona ustawa o *dotowanych ubezpieczeniach rolnych*. Z analizy zamierzeń rolników z badanej zbiorowości wynika, że odsetek rolników wykupujących polisy ubezpieczające uprawy rzeczywiście znacząco wzrośnie. Mając jednak na uwadze generalnie negatywny stosunek rolników do tego narzędzia ograniczania ryzyka (na co wskazują przeprowadzone badania opinii) można mieć obawę, iż ochrona ubezpieczeniowa obejmie głównie te czynniki ryzyka, których koszty ubezpieczenia będą najmniejsze. Oznaczać to będzie, że objęte ubezpieczeniem będą tylko te zdarzenia, których prawdopodobieństwo wystąpienia będzie najniższe. Wskazują na to również praktyki ubezpieczycieli, którzy wg opinii badanych rolników, w formie ubezpieczeń dotowanych oferują jedynie polisy obejmujące wybrane czynniki ryzyka. Jedyną alternatywą dla ryzyka suszy pozostaje więc ubezpieczenie na zasadach w pełni komercyjnych. Wynika z tego, iż pomimo prawdopodobnie znacznego wzrostu skali stosowania ubezpieczeń rolniczych, ich rola w stabilizowaniu sytuacji dochodowej gospodarstw pozostanie (przy obecnej formie ustawy) nadal niewielka.

Ważnym problemem, na który wskazują przeprowadzone badania jest również niska ocena przydatności różnych metod ograniczania ryzyka w opiniach badanych rolników. Z

dużą dozą prawdopodobieństwa można stwierdzić, iż jest to przede wszystkim efekt braku wiedzy o potencjalnych korzyściach płynących z zastosowania poszczególnych instrumentów. Przypuszczenie takie potwierdza stosunek rolników do kwestii funduszu ubezpieczeń wzajemnych, gdzie podstawową przesłanką niskiej oceny był brak wiedzy o zasadach jego funkcjonowania. Podobne wnioski można wyciągnąć ze względnie pozytywnej oceny wpływu na zmniejszenie ryzyka w organizacji i technologii produkcji. Większość rolników zmian takich upatrywała np. we wprowadzaniu nawadniania, co w oczywisty sposób zmniejsza ryzyko negatywnych konsekwencji suszy, o czym rolnicy jako praktycy doskonale wiedzą. Wynika z tego potrzeba prowadzenia wśród rolników szerokiej akcji edukacyjnej, upowszechniającej różne metody ograniczania ryzyka, co wydaje się szczególnie istotne w kontekście rosnącej zmienności, zarówno w klimatycznych, jak i ekonomicznych warunkach produkcji rolniczej.

LITERATURA

- Gazeta Ubezpieczeniowa. 2009: on line: Ubezpieczenia rolne: PZU wystawia coraz więcej polis, http://www.gu.com.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=32756&Itemid=235.
- Guba W., Majewski E. 2008: Priorities for eastern EU agriculture from an income stabilization point of view. [In:] *Income Stabilization in a changing agricultural World: policy and tools*. Warszawa.
- Jaworski M. 2009: 100 mln składek z polis ubezpieczeniowych. *Gazeta Prawna*, 18 listopada.
- Klimkowski C. 2002.: Ubezpieczenia od ryzyka katastroficznych w rolnictwie. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 2-3(289-290), 47-63.
- Kłoczko-Gajewska A., Sulewski P. 2009: Postawy rolników wobec ryzyka oraz sposoby jego ograniczania. *Roczniki Nauk Rolniczych*, seria G, tom 96, z.1.
- Kłoczko-Gajewska A., Sulewski P. 2008: Methods of risk protection used by Polish farmers. [In:] *Income Stabilization in a changing agricultural World: policy and tools*. Warszawa.
- Hardaker J.B., Huirne R.B.M., Anderson J.R., Lien G. 2004: *Coping with Risk in Agriculture*. CABI Publishing, Wallingford.
- Lien, G., Flaten O., Korsgaard A., Schuman K.D., Richardson J. W., Eltun R. 2005: Comparison of Risk in Organic, Integrated and Conventional Cropping Systems in Eastern Norway. [In:] *Developing Entrepreneurship Abilities to Feed the World in a Sustainable Way*. 15th IFMA Congress. Campinas, Brazil: 168-179.
- Majewski E. Wąs A. Cygański Ł. 2008: Czynniki ryzyka w gospodarstwie rolniczym. [W:] *Czynniki ryzyka i strategie zarządzania przedsiębiorstwem rolniczym w kontekście uwarunkowań polskiego rolnictwa*. PW raport nr 113: Zarządzanie ryzykiem cenowym a możliwości stabilizowania dochodów producentów rolnych. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Marciniak E. 2007: Działanie strategiczne administracji krajowej wraz z analizą narzędzi zarządzania ryzykiem na przykładzie danych z 2006 roku. Praca dyplomowa MBA, SGGW, Warszawa.
- Palinkas P., Szekaly C. 2008: Farmer's perceptions on risk and crisis management. [W:] Meuwissen M., Asseldonk M., Huirne R (red.). *Income stabilization in European Agriculture. Design and economic impact of risk management tools*. Wageningen.
- Saganowski T. 1998. *Ubezpieczenia gospodarcze*. Poltext, Warszawa.
- Śmiglak M. 2007: Identyfikacja i wykorzystanie rynkowych metod zarządzania ryzykiem w gospodarstwach rolnych w Wielkopolsce. Rozprawa doktorska. Akademia Rolnicza w Poznaniu.
- Sulewski P. 2008: Percepcja ryzyka a narzędzia jego ograniczania. [W:] *Czynniki ryzyka i strategie zarządzania przedsiębiorstwem rolniczym w kontekście uwarunkowań polskiego rolnictwa*. PW raport nr 113: Zarządzanie ryzykiem cenowym a możliwości stabilizowania dochodów producentów rolnych. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Ustawa o ubezpieczeniu upraw rolnych i zwierząt gospodarskich. 2008: Dz.U. nr 150, poz. 1249, z późn. zm..
- Zdrojewski K. 2006: Ubezpieczenia rolne w Polsce i perspektywy ich rozwoju. *Hasło Ogródnicze* nr 11.

Piotr Sulewski

FARMERS TOWARDS RISK AND AGRICULTURAL INSURANCE – ATTITUDES AND
OPINIONS

Summary

Farmers face several types of risk in their agricultural activity. Most of interviewed farmers faced unexpected losses in their production in last few years. The main reason of the losses was drought. Only few farmers used active methods of risk protection like agricultural insurance, however a lot of farmers declared implemented insurance in their farms in the futures, mainly due to the new law obligation. Farmers' opinions about modern methods of risk reduction turned out to be rather negative. The main reason of this situation seems to be lack of knowledge.

Adres do korespondencji:
dr inż. Piotr Sulewski
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel.: (0 22) 593 42 18
e-mail: piotr_sulewski@sggw.pl